

OPĆI UVOD

Josip BALOBAN

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
josip.baloban@zg.t-com.hr

Katolička teologija dobila je Drugim vatikanskim koncilom nove impulse i smjerokaze naučavanja, poučavanja i znanstveno-teološkog istraživanja. Koncilski oci su se opredijelili s jedne strane za život i djelovanje Katoličke crkve u svijetu, a ne mimo, odnosno izvan svijeta; za svijet, a ne protiv njega; za ekumenizam i dijalog, a ne za ekskomuniciranje onih koji drukčije misle, žive i rade itd. Drugim riječima, koncilskim ocima bilo je stalo do otvaranja Crkve kako *ad extra* tako i *ad intra*. Sve to uključuje i zahtijeva oblikovanje novoga katoličkog stava kao i novu komunikaciju i nove odnose, ponajprije unutar Crkve, a potom i Crkve sa svijetom i društvima u kojima živi i djeluje.¹ S druge strane, koncilski oci su istodobno – uz dotada važeću deduktivnu metodu, koja je polazila samo od Biblije i crkvenog učiteljstva – prihvatili i induktivnu metodu, koja polazi od trenutne realne situacije čovjeka, svijeta i povijesne Crkve, s time da se obje metode shvaćaju i prihvaćaju kao komplementarne, a ne isključujuće. Tako su dvije teološke metode dobile svoju potvrdu na razini sveopće Crkve, naime, metoda socijalnog nauka: *vidjeti, prosuditi i djelovati*, kao i metoda pastoralne teologije: *analizirati, kritički vrednovati i normativno djelovati*. U prilog navedenog govori i sam koncilski tekst iz konstitucije *Gaudium et spes*, koji, usto što poziva teologe da poštuju metode i zahtjeve svojstvene teološ-

¹ Ovdje je, uz ostale koncilске dekrete i deklaracije, važno ukazati na dvije temeljne koncilске konstitucije, koje govore upravo o reformiranom odnosu Katoličke crkve prema samoj sebi i o novom odnosu prema svijetu. To su Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium* i Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*. Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

koj znanosti, istodobno ih potiče da »dovoljno priznaju i primjenjuju ne samo teološka načela nego i otkrića profanih znanosti, u prvom redu psihologije i sociologije«².

1. Koncilsko utemeljenje empirijskog istraživanja u Crkvi i na teološkim učilištima

Slijedom navedenog, osobito u europskim Crkvama koje su djelovale u zemljama demokracije, provode se u poslijekoncilskim godinama sociološka empirijska istraživanja koja tematiziraju dvije stvarnosti, naime stanje crkvene religioznosti (crkvenost) kao i stanje prezbitera u pojedinim Crkvama. Dovoljno je navesti samo njemačku, austrijsku i švicarsku Katoličku crkvu. Tako se sedamdesetih godina XX. stoljeća provelo nekoliko empirijskih istraživanja u Zapadnoj Njemačkoj,³ zatim u Austriji,⁴ a četvrt stoljeća nakon završetka Drugoga vatikanskog koncila, tj. početkom devedesetih godina, i u švicarskoj Crkvi.⁵ Drukčije je bilo u europskim zemljama s komunističkim društvenim sustavom. Ako su se tamo i provodila sociološka istraživanja (ne)religioznosti, onda su to provodile ustanove s ideološkim predznakom i svjetonazorom. Slično je bilo i u bivšoj Jugoslaviji. Primjerice, u Hrvatskoj je za sociološka istraživanja Crkve i religije bio nadležan i odgovoran *Institut za društvena istraživa-*

² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 62, u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008.

³ Usp. Gerhard SCHMIDTCHEN, *Zwischen Kirche und Gesellschaft*, Freiburg – Basel – Wien, 1973.; Gerhard SCHMIDTCHEN, *Gottesdienst in einer rationalen Welt*, Stuttgart, 1973.; Gerhard SCHMIDTCHEN, *Priester in Deutschland. Forschungsbericht über die im Auftrag der Deutschen Bischofskonferenz durchgeführte Umfrage unter allen Welt- und Ordenspriestern in der Bundesrepublik Deutschland*, Freiburg – Basel – Wien, 1973.; Gerhard SCHMIDTCHEN, *Umfrage unter Priesteramtskandidaten, Forschungsbericht des Instituts für Demoskopie Allensbach über eine im Auftrag der Deutschen Bischofskonferenz durchgeführte Erhebung*, Freiburg – Basel – Wien, 1975.; Gerhard SCHMIDTCHEN, *Was den Deutschen heilig ist*, München, 1979.

⁴ Usp. Paul Michael ZULEHNER, *Religion ohne Kirche? Das religiöse Verhalten von Industriearbeitern*, Wien – Freiburg – Basel, 1969.; Paul Michael ZULEHNER, *Kirche und Priester zwischen Auftrag Jesu und den Erwartungen der Menschen. Ergebnisse der Umfragen des Instituts für kirchliche Sozialforschung Wien über »Religion und Kirche in Österreich« und »Priester in Österreich«*, Wien – Freiburg – Basel, 1974.

⁵ Usp. Alfred DUBACH – Roland J. CAMPICHE (ur.), *Jede(r) ein Sonderfall? Religion in der Schweiz, Ergebnisse einer Repräsentativbefragung*, Zürich – Basel, 1993.; Michael KRÜGELER – Fritz STOLZ (ur.), *Ein jedes Herz in seiner Sprache... Religiöse Individualisierung als Herausforderung für die Kirchen, Kommentare zur Studie »Jede(r) ein Sonderfall? Religion in der Schweiz«*, Zürich – Basel, 1996.; Alfred DUBACH – Wolfgang LIENEMANN (ur.), *Aussicht auf Zukunft, Auf der Suche nach der sozialen Gestalt der Kirchen von morgen. Kommentare zur Studie »Jede(r) ein Sonderfall? Religion in der Schweiz«*, Zürich – Basel, 1997.

nja Sveučilišta u Zagrebu, koji je svoja istraživanja (ne)religioznosti u tadašnjem hrvatskom društvu započeo koncem šezdesetih i nastavio tijekom sedamdesetih godina prošloga stoljeća.⁶ Valja naglasiti da se u tadašnjoj državi provela i Svećenička anketa Vijeća za kler Biskupske konferencije Jugoslavije.⁷ Među svećenicima u svijetu provodila su se istraživanja najprije u Sjedinjenim Američkim Državama (1968.) zatim početkom sedamdesetih godina u Europi, u Njemačkoj, Švicarskoj, Austriji, Španjolskoj i Italiji.

Dolaskom sadašnje demokratske Republike Hrvatske empirijska istraživanja provode također i crkvene institucije, dakako u interdisciplinarnoj suradnji sa znanstvenicima koji nisu teolozi, ali su zato sociolozi, metodičari, psiholozi i politolozi. Tu je posebno u posljednjih dvadesetak godina angažiran Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu s pojedinim svojim profesorima koji sudjeluju u dvjema vrstama istraživačkih znanstvenih projekata: nacionalnima i međunarodnima. Primjerice, prvi znanstvenoistraživački projekt proveden je pod vodstvom Marijana Valkovića 1997. godine, a bio je naslovljen *Vjera i moral u Hrvatskoj*.⁸ Zatim je prvi međunarodni projekt proveden pod vodstvom Josipa Balobana 1999. godine, a naslovljen je *Europsko istraživanje vrednota*.⁹ Drugi međunarodni projekt proveden je 2000. godine pod naslovom *Priester 2000*.¹⁰ O sudjelovanju hrvatskih teologa u raznim europskim znanstvenoistraživačkim projektima već je detaljnije pisano povodom objavljivanja rezultata EVS – 2008.¹¹

⁶ Usp. Branko BOŠNJAK – Štefica BAHTIJAREVIĆ, *Socijalističko društvo, Crkva i religija. Rasprostranjenost religioznosti u zagrebačkoj regiji*, I, Zagreb, 1969.; Branko BOŠNJAK – Štefica BAHTIJAREVIĆ, *Socijalističko društvo, Crkva i religija. Stavovi ispitanika zagrebačke regije o odnosima Crkve i države te o osuvremenjivanju Crkve*, II, Zagreb, 1969.; Štefica BAHTIJAREVIĆ – Srđan VRCAN, *Religiozno ponašanje. Manifestacija religioznog ponašanja stanovništva zagrebačke regije*, I, Zagreb, 1975.

⁷ Usp. Ljudevit PLAČKO, Svećenička anketa Vijeća za kler BKJ 1971., u: *Svesci*, (1972./1973.) 21–24, 29–210.

⁸ Usp. Socioreligijsko istraživanje: »Vjera i moral u Hrvatskoj«. Djelomično izvješće, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.) 2, 461–700.

⁹ Usp. Europsko istraživanje vrednota – EVS – 1999. Podatci za Hrvatsku. Djelomično izvješće, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 2, 173–503.

¹⁰ U tom međunarodnom projektu u kojem su sudjelovale pojedine (nad)biskupije iz Njemačke, Austrije i Švicarske sudjelovale su i dvije (nad)biskupije iz Hrvatske: Zagrebačka nadbiskupija i Đakovačka i srijemska biskupija. Više o tome vidi u: Josip BALOBAN – Pero ARACIĆ, Predgovor hrvatskom izdanju, u: Paul M. ZULEHNER – Anna HENNESPERGER, »Hode i ne more se« (Iz 40,31). *Svećenici u današnjoj kulturi. Rezultati studije »Svećenici 2000«*, (Priester 2000), Zagreb – Đakovo, 2001.

¹¹ Usp. Josip BALOBAN, Opći uvod. Europsko istraživanje vrednota – EVS – 2008. Podatci za Republiku Hrvatsku, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 2, 413–417.

2. Dva desetljeća projekta *European Values Study (EVS)* u Hrvatskoj

Projekt *European Values Study* – Europsko istraživanje vrednota – u mnogo čemu je osebujan znanstvenoistraživački projekt, i to po svojem *nastanku i utemeljenju*, po svojem *povijesnom i geografskom širenju, dužini kontinuiranog trajanja, tematici* kojom se bavi, *nositeljima* u pojedinim europskim zemljama te *naposljetku po načinu financiranja*.

Osnivači projekta EVS su prof. dr. sc. Jan Kerkhofs s Katoličkog sveučilišta u Louvenu (Belgija) i voditelj projekta prof. dr. sc. Ruud de Moor s Tilburškog sveučilišta (Nizozemska), gdje je i danas sjedište EVS projekta. Spomenuta dvojica profesora provela su prvo istraživanje 1981. godine, a što je ujedno bio i prvi val istraživanja (EVS – 1981.). Poslije toga do danas slijedili su: drugi val (EVS – 1990.), treći val (EVS – 1999.), četvrti val (EVS – 2008.) i peti val istraživanja (EVS – 2017.). Nakon prvog vala (EVS – 1981.), u kojem je sudjelovalo samo deset zapadnoeuropskih zemalja (EU), dolazi do proširenja zemalja sudionica, tj. osim zemalja Zapadne Europe, dok u drugom valu (EVS – 1990.) sudjeluju i zemlje Istočne Europe, Južne Europe te Sjeverne Amerike, ukupno 24 zemlje. U trećem valu (EVS – 1999.) sudjeluju 32 europske zemlje. U četvrtom valu (EVS – 2008.) sudjeluju 44 europske zemlje, a u petom valu (EVS – 2017.) 43 europske zemlje. Očigledno je da je riječ o jednom od najdugovječnijih projekata u društvenim znanostima,¹² što potvrđuje i provedba petog vala istraživanja (EVS – 2017.). Nadalje, međunarodni znanstvenoistraživački EVS projekt istražuje i analizira temeljne čovjekove vrednote glede njegova osobnog, ali i društvenog života, prateći istodobno njihovo (ne)prihvatanje kao i moguću transformaciju pojedinih vrednota i nastajanje nekih novih. U kontinuiranim valovima istraživanja propituju se religija i moral-etika, brak i obitelj, posao (rad) i slobodno vrijeme, demokracija i politika, seksualnost, odnos spolova, uloga žene u društvu, obrazovanje, solidarnost, pravednost i socijalna osjetljivost, povjerenje prema ljudima i institucijama. Nositelji EVS projekta u svim europskim zemljama, osim Hrvatske i Italije, su društvene ustanove u kojima projekt vode pojedini znanstvenici društvenih znanosti, primjerice sociolozi. U pojedinim europskim zemljama taj projekt u pravilu financiraju državne institucije jer se polazi od toga da su njegovi rezultati društveno-politički relevantni.

Hrvatska je dosada sudjelovala u trima valovima EVS projekta i to u trećem valu (EVS – 1999.), četvrtom valu (EVS – 2008.) i u petom valu (EVS – 2017.).

¹² Usp. Ivan RIMAC, Metodološke napomene: uzorak i način izbora ispitanika, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 2, 421–424, ovdje 421.

U provedbu projekta uključila se 1998. godine preko Katoličkoga bogoslovnog fakulteta (KBF) Sveučilišta u Zagrebu – koji je prepoznao znanstvenu i istraživačku, religijsku i društvenu te nacionalnu i europsku vrijednost toga međunarodnog znanstvenoistraživačkog projekta i predvodi ga do danas. Slijedom toga je KBF Sveučilišta u Zagrebu 2. kolovoza 2018. godine potpisao Ugovor o produljenju suradnje s EVS centralom na Tilburškom Sveučilištu (Nizozemska) za razdoblje od 2018. do 2022. godine. Voditelj, odnosno direktor EVS projekta za Hrvatsku od 1998. godine do danas je Josip Baloban, profesor na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu. No, EVS projekt ne izvodi KBF sam, odnosno samo njegovi profesori, nego već dvadeset godina, a na tragu koncilske preporuke, taj međunarodni znanstveni projekt ostvaruje se interdisciplinarno. Od samih početaka do danas na projektu – uz teologe – sudjeluju sociolozi i metodičari, psiholozi i politolozi. Već dva desetljeća na EVS projektu uz teologe interdisciplinarno rade i drugi znanstvenici te profesori kojima je stalo do interdisciplinarnе suradnje u znanosti, ali i u hrvatskom društvu, među kojima su kolege s Pravnog fakulteta i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, s Hrvatskoga katoličkoga sveučilišta u Zagrebu te s Instituta za društvena istraživanja »Ivo Pilar«.

Svaki istraživački val ima svoj planirani hodogram, koji obuhvaća moguće izmjene i dopune zajedničkog Upitnika; terensko provođenje istraživanja; trajnu izmjenu podataka i informacija s centralom projekta, kao i čišćenje dobivenih podataka; veoma čestu međusobnu *e-mail* komunikaciju; sudjelovanje na zajedničkim konferencijama, seminarima i simpozijima diljem Europe. Hrvatski istraživački tim se u proteklih dvadeset godina kod triju istraživačkih valova (EVS – 1999., EVS – 2008. i EVS – 2017.) odlučio da kod svakoga istraživačkog vala ostvari tri znanstvenoistraživačka modela: *prvi* model je pisanje znanstvenih radova na hrvatskom jeziku na temelju dobivenih podataka samo za Hrvatsku u pojedinom istraživačkom valu; *drugi* model je pisanje znanstvenih radova na hrvatskom na temelju dobivenih empirijskih podataka svih europskih zemalja sudionica u projektu, dakako prema slobodnom odabiru autora za komparaciju, i *treći* model je pisanje znanstvenih radova na stranim jezicima, koji su objavljeni u inozemstvu. Sukladno tomu hrvatski istraživački tim – koji u svom sastavu ima većinu istih članova istraživača od samog početka istraživanja vrednota u Hrvatskoj – podatke dobivene iz EVS – 1999. analizirao je, komentirao i objavio u znanstvenom časopisu *Bogoslovska smotra* 2000. godine.¹³ U drugom koraku je glede EVS – 1999. analizirao i kompari-

¹³ Usp. Europsko istraživanje vrednota – EVS – 1999. Podatci za Republiku Hrvatsku. Djelomično izvješće.

rao hrvatske podatke s podacima pojedinih europskih zemalja te to objavio u dvije knjige: na hrvatskom i engleskom jeziku, naime *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa* i *In search of identity. A comparative study of values: Croatia and Europe*.¹⁴ Dobivene podatke četvrtog vala (EVS – 2008.) analizirao je, komentirao i na hrvatskom jeziku objavio u znanstvenom časopisu *Bogoslovska smotra* 2010. godine.¹⁵ Istodobno su pojedini članovi hrvatskoga istraživačkog tima analizirali, komentirali i na hrvatskom jeziku objavili radove u znanstvenom časopisu *Društvena istraživanja*.¹⁶ A u drugom koraku glede EVS – 2008. hrvatski tim istraživača analizirao je i komparirao hrvatske podatke s podacima pojedinih europskih zemalja te to objavio u knjizi na hrvatskom jeziku naslovljenoj *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza*.¹⁷

3. *Europsko istraživanje vrednota – EVS – 2017. i njegove poruke*

Peti val istraživanja (EVS – 2017) bio je popraćen pojedinim poteškoćama, ali i novostima. Navodimo dvije. To su problem financiranja samog projekta EVS – 2017. i metoda prezentiranja podataka za Hrvatsku u hrvatskoj javnosti. Glede financiranja važno je istaknuti da je treći val (EVS – 1999.) i četvrti val (EVS – 2008.) u potpunosti za Hrvatsku financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske (MZOS). Budući da je MZOS prestalo financirati znanstvenoistraživačke projekte, KBF Sveučilišta u Zagrebu se za peti val (EVS – 2017) natjecao pri Hrvatskoj zakladi za znanost, koja financira znanstvene projekte u Hrvatskoj. Međutim, Hrvatska zaklada za znanost je 2016. godine (već u prvom krugu vrednovanja) odbila financijsku pomoć. To je bilo ne samo iznenađujuće nego pod znanstvenim vidom neshvatljivo s obzirom na to da je riječ o međunarodnom projektu koji je prošao sve recenzije. To je, nažalost, pokazalo da i u demokratskoj Hrvatskoj još uvijek kod određenog dijela znanstvenika prevladava »način rezoniranja i konkretnog djelovanja« iz bivšega komunističkog sustava. KBF je, našavši se u odnosu na projekt EVS

¹⁴ Usp. Josip BALOBAN (ur.), *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, Zagreb, 2005.; Josip BALOBAN (ur.), *In search of identity. A comparative study of values: Croatia and Europe*, Zagreb, 2005.

¹⁵ Usp. Europsko istraživanje vrednota – EVS – 2008. Podatci za Republiku Hrvatsku, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 2, 399–642.

¹⁶ Usp. Hrvatske vrijednosti u tranziciji: Europska studija vrednota 1999.–2008., u: *Društvena istraživanja*, 19 (2010.) 1–2, 1–89.

¹⁷ Usp. Josip BALOBAN – Krunoslav NIKODEM – Siniša ZRINŠČAK (ur.), *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza*, Zagreb, 2014.

prvi put u iznimno teškoj financijskoj situaciji, na jednoj od svojih fakultetskih sjednica donio odluku da sam financira peti val istraživanja u iznosu od 600.000,00 kn. Voditelju projekta je preporučeno da u međuvremenu nastoji tražiti donacije za pomoć u financiranju. Tako se u međuvremenu donacijom od 200.000,00 kn (25%) uključila Zaklada Adris, kojoj i ovom prigodom iskreno zahvaljujemo. Kasnije se u financiranje tog projekta uključuje i Hrvatsko katoličko sveučilište u Zagrebu s 200.000,00 kn (25%).¹⁸ Zaključno, KBF-u je preostalo financiranje od 50% troškova, odnosno 400.000,00 HRK-a. Isto tako, terensko istraživanje odradila je Agencija GfK iz Zagreba, pod vodstvom Gordana Črpića s Hrvatskoga katoličkog sveučilišta kao voditelja terenskog istraživanja.

Što se tiče petog vala istraživanja (EVS – 2017), potrebno je istaknuti da je hrvatskome istraživačkom timu uspjelo učiniti više poteza u odnosu na hrvatsku javnost – kako na društvenu i crkvenu tako i na medijsku – i to u smislu informiranja, a dijelom i senzibiliziranja javnosti za dobivene rezultate navedenoga europskog projekta o vrednotama. *Prvo*, hrvatski istraživački tim je relativno brzo po završetku terenskog istraživanja određene rezultate navedenoga petog vala istraživanja u Hrvatskoj u komparaciji s trećim i četvrtim valom objavio u knjizi *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018. prema European Values Study*.¹⁹ U toj se knjizi prezentiraju rezultati, odnosno kretanje (ne)prihvatanja sljedećih vrednota: različite dimenzije životnih stvarnosti; solidarnost, pravednost i socijalna osjetljivost; povjerenje prema institucijama; demokracija i politika; brak i obitelj; religija i moral-etika.²⁰ *Drugo*, tiskana knjiga prvih

¹⁸ Mora se napomenuti da jedan dio radova i troškova Hrvatsko katoličko sveučilište učinilo *gratis*. Jednako tako i KBF Sveučilišta u Zagrebu sve troškove glede administriranja projekta EVS – 2017. čini isto *gratis*. Osim toga, nužno je navesti i to da svi istraživači na projektu rade, dolaze na potrebne sjednice i pišu svoje radove bez novčane naknade, te su tako već dvadeset godina, uistinu, skupina znanstvenika istraživača entuzijasta.

¹⁹ Usp. Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Josip JEŽOVITA (ur.), *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018. prema European Values Study*, Zagreb, 2019.

²⁰ U knjizi se navode: dimenzija *životnih stvarnosti*: obitelj, posao, religija, politika i slobodno vrijeme; dimenzija *solidarnosti, pravednosti i socijalne osjetljivosti*: zabrinutost glede životnih uvjeta susjeda i određenih skupina ljudi, uključivo i useljenika, te spremnost braniti svoju domovinu; dimenzija *povjerenja u ljude i različite institucije*; dimenzija *demokracije i politike*: ponos glede hrvatskog državljanstva, politička orijentacija, stavovi prema određenim ponašanjima u društvu, mišljenje o izborima u Hrvatskoj, (ne)sudjelovanje u pojedinim političkim akcijama, stav prema pojedinim kompetencijama Vlade glede kontrole građana; dimenzija *radne etike i zaposlenja*: individualna i kolektivna odgovornost, važna obilježja posla; dimenzija *braka i obitelji*: važne vrednote za uspješan brak, brak kao nezastarjela ustanova, uloga majke i oca u obitelji i društvu; dimenzija *religije te morala-etike*: stav prema određenim moralnim pitanjima; postotak religioznih, nereligioznih osoba i ateista; (ne)vjervanje u Boga i vjerske istine; (ne)redovitost sudjelovanja u vjerskim obredima; (ne)redovitost molitve. Usp. *Isto*, 6.

rezultata krajem siječnja 2019. godine podijeljena je svim članovima Hrvatske biskupske konferencije i svim članovima Hrvatskog sabora. *Treće*, hrvatski istraživački tim sudjelovao je na 47. tematskoj sjednici Odbora za europske integracije i Odbora za obrazovanje, znanost i kulturu 13. veljače 2019. godine u Hrvatskom saboru, gdje je predstavio rezultate petog vala (EVS – 2017).²¹ Sjednici su nazočili i pojedini novinari, koji su se odazvali pozivu na prezentaciju rezultata. *Četvrto*, upravo rezultati petog vala istraživanja po pojedinim istraživačima predstavljani su hrvatskoj medijskoj javnosti veoma intenzivno. Već u listopadu 2018. godine Josip Baloban²² i Krunoslav Nikodem²³ u svojim intervjuima u *Glasi Slavonije* u Magazin-Prilogu iznijeli su u hrvatsku javnost prve analize i komentare rezultata petog vala (EVS – 2017). Početkom 2019. godine, posebno nakon tiskanja navedene knjige i nakon prezentacije rezultata pred dvama saborskim odborima, zaredali su intervjui vezani uz *Europsko istraživanje vrednota*. Tako je tema vrednota u Hrvatskoj bila nekoliko dana i tjedana prilično nazočna u medijskom prostoru, nadaleko više crkvenome nego civilnome. U intervjuima, koji su se događali u medijskom prostoru, a tematizirali su rezultate EVS – 2017., kao i iz trećeg i četvrtog vala EVS istraživanja, sudjelovali su pojedini istraživači na projektu EVS-a. Primjerice, Josip Baloban i Krunoslav Nikodem gostovali su 14. veljače 2019. godine na Hrvatskome katoličkom radiju u emisiji *Argumenti*. Zatim, Josip Baloban, Gordan Črpić i Krunoslav Nikodem gostovali su 18. veljače 2019. godine na Hrvatskom radiju, na Prvom programu u emisiji *Susret u dijalogu*. Naposljetku voditelj projekta Josip Baloban je 1. ožujka 2019. godine gostovao na Hrvatskoj televiziji u emisiji *Riječ i život*. Osim toga dao je intervju o toj temi *Glasi Koncila*²⁴ i reviji *Kana*²⁵.

U srpnju 2019. godine izlazi tematski broj *Bogoslovske smotre*, a u jesen 2019. očekuje se izlaženje posebnog broja *Društvenih istraživanja* u kojima će hrvatski istraživači analizirati i komentirati dobivene rezultate EVS – 2017. za

²¹ Najprije je članove dvaju odbora te nazočne goste i novinare voditelj EVS projekta za Hrvatsku Josip Baloban upoznao s projektom *European Values Study*, potom je Gordan Črpić iznio *PowerPoint* prezentaciju dobivenih rezultata, a naposljetku je slijedila veoma zanimljiva i konstruktivna diskusija. Sjednica je trajala devedeset minuta.

²² Usp. Josip BALOBAN, *Prevladati mentalitet i probuditi uvjerenje da se stvari mogu mijenjati na bolje*. Intervju u rubrici Magazin, u: *Glas Slavonije*, 20. i 21. X. 2018., 4.

²³ Usp. Krunoslav NIKODEM, *Krivo poimanje demokracije*. Intervju u rubrici Magazin, u: *Glas Slavonije*, 20. i 21. X. 2018., 9.

²⁴ Usp. Josip BALOBAN, *Identitet Hrvata i vrijednosti na velikoj su kušnji*. Intervju, u: *Glas Koncila*, 17. III. 2019., 8–9.

²⁵ Usp. Josip BALOBAN, *Smanjenje povjerenja u ljude rezultira smanjenjem povjerenja u institucije*. Intervju, u: *Kana*, 50 (2019.) 4, 32–33.

Hrvatsku. Time bi bio ostvaren prvi znanstvenoistraživački model u odnosu na EVS – 2017. Poslije njega planira se ostvarivanje drugog i trećeg modela.

Koje su poruke petog vala EVS – 2017. – uključivo s prethodnim dvama valovima, trećim (EVS – 1999.) i četvrtim (EVS – 2008.) – hrvatskoj crkvenoj, političkoj, medijskoj i uopće sveukupnoj hrvatskoj javnosti? Dobiveni podatci EVS istraživanja vrednota u Hrvatskoj u posljednjih dvadeset godina neovisne države Hrvatske potiču na razmišljanja svakog građanina u Hrvatskoj, ali ne u jednakom stupnju odgovornosti. Što je nečija pozicija i služba – kako u Crkvi tako i u društvu – viša, to mu je ujedno i odgovornost veća. Dobiveni empirijski podatci u posljednjim trima istraživačkim valovima šalju izravne, ali ujedno i neizravne poruke. U odnosu na tri djelatno najprisutnije, što ne znači uvijek i najutjecajnije zbilje i javnosti u Hrvatskoj – a to su crkvena, politička i medijska – temeljem navedenih istraživanja potvrđuje se da su upravo strukture i promotori tih javnosti, uz dakako slobodno odlučivanje svakog građanina osobno, najodgovorniji za (ne)prihvatanje kako onih temeljnih čovjekovih vrednota tako i onih novih koje nastaju, ali koje ne moraju uvijek biti kompatibilne s klasičnim i antropološki nosivim vrednotama čovjeka i čovječanstva uopće, a koje svakako nadilaze ono što je u povijesti promjenjivo i s vremenom dokidljivo. Temeljem dobivenih rezultata, prije svega crkvena zbilja, tj. javnost, ili nositelji i članovi Crkve – a u što su uključeni hijerarhija i teologija, ali i svaki član Rimokatoličke crkve – moraju se zapitati koliko uspješno ispunjavaju dvije temeljne zadaće u zadnjih tridesetak godina. Prva zadaća sastoji se upravo u tome koliko je Crkva kao institucija te kao društveni čimbenik – koji naučava i poučava, ali i (ne)svjedoči, zajedno sa svojim članovima vjernicima – uspjela uspješno iskoračiti iz »komunističkog tipa kršćanstva« i zakoračiti u »kršćanstvo demokratske zbilje i okruženja«? Druga zadaća sastoji se u tome koliko hrvatska Katolička crkva upravo svojom uvjerljivom i neporecivom vjernošću Bogu, napose Isusu iz Nazareta, s jedne strane, i vjernošću konkretnom sadašnjem hrvatskom čovjeku s druge strane, uspijeva živjeti i demonstrirati isusovsko-evanđeoski normativitet, koji trajno korigira sve prisutniji, od Isusa i evanđelja udaljeniji, vjernički fakticitet u Crkvi i u društvu. Upravo taj normativitet uključuje čovjekove temeljne univerzalne i specifične kršćanske vrednote. Nadalje, politička javnost i zbilja, koja tako velikim dijelom utječe na životnu stvarnost hrvatskih građana – uz tolike pozitivne i učinkovite poteze i odluke politički odgovornih za određeni napredak Hrvatske i njezinih građana – ima temeljnu zadaću ispunjavati više važnih pretpostavaka. To su: čovjek prije svega i iznad zakona propisa i profita; opće dobro na prvom mjestu i bez konkurencije; sveopća politička hrvatska univerzalnost, a ne

sebična pojedinačna politička fragmentarnost; zdrava i realna obećanja, a ne prigodna i obećanja bez pokrića; sloboda savjesti prije i iznad stranačke stege; zdravi, a ne truli politički kompromisi itd. Naposljetku najtežu zadaću, po svemu sudeći, imaju nositelji i promicatelji medijske zbilje i stvarnosti. Trajno su pozvani – a jednako tako i obvezni – objektivno, istinito i uvjerljivo prevladavati moguću diskrepanciju između potrebite informacije i moguće senzacije, jer svaka senzacija ne mora i nije uvijek prava i istinita informacija. Isto su tako pozvani više nego dosad izvještavati što se sve pozitivno događa u hrvatskom društvu, a ne samo negativno. Pozvani su racionalno i objektivno iznositi doslovne riječi pojedinaca koje intervjuiraju, a ne ono iznijeto zasjenjivati svojim ponekad navijačkim komentarima. Stvaranje javnog mnijenja mora uvijek biti u službi općeg dobra, a ne u službi kuće, stranke, simpatije ili trenutnog profita bilo koje vrste.

Prigodom izlaženja ovoga tematskog broja *Bogoslovske smotre* zahvaljujem, prije svega, mojem matičnom KBF-u Sveučilišta u Zagrebu na financiranju EVS – 2017., ali i na spremnosti da od 1998. godine KBF podržava EVS projekt za Hrvatsku. Zahvaljujem Gordanu Črpiću koji je u petom valu bio voditelj terenskog istraživanja, kao i HKS-u za financijsku i logističku podršku. Isto tako zahvaljujem Ivanu Balabaniću i Josipu Ježoviti, koji su u EVS – 2017. radili metodologiju istraživanja. Na poseban način zahvaljujem Zakladi Adris za financiranje projekta. Isto tako *hvala* i Uredništvu *Bogoslovske smotre*, koje omogućuje hrvatskoj, ali i široj javnosti upoznati se s rezultatima, analizama i komentarima EVS projekta u Hrvatskoj u posljednjih dvadeset godina. Posebno *hvala* svim suradnicima i istraživačima na projektu od 1998. godine, a osobito sadašnjim kolegama istraživačima na projektu: Gordanu Črpiću, Tončiju Matuliću, Stjepanu Balobanu, Siniši Zrinščaku, Krunoslavu Nikodemu, Josipu Šimunoviću, Ivanu Balabaniću, Silviji Migles i Josipu Ježoviti.

Budući da krajem akademske godine 2018./2019., u kojoj navršavam 70 godina života, odlazim u mirovinu, želja mi je da preko tog projekta, koji sam vodio od 1998. godine, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i u nadolazećim godinama bude prisutan u hrvatskom društvu i u Crkvi u Hrvatskoj. Svim istraživačima kao i budućem voditelju EVS projekta želim puno uspjeha u znanstvenoistraživačkom radu.